

Anita Broda

Patryk Pawlaczyk

Scenariusz lekcji „Polski strój ludowy” dla szkół średnich, połączonej z warsztatami „Etniczny t-shirt”

(Czas trwania: 2-4 godz. lekcyjne)

Cele:

1. Zapoznanie się z etnograficznym zróżnicowaniem Polski.
2. Dostrzeżenie różnicy między ubiorem a odświętnym strojem wiejskim.
3. Poznanie kulturowych funkcji i znaczenia strojów.
4. Umiejętność identyfikacji strojów regionalnych (przyporządkowania typów konkretnym regionom). Poznanie specyfiki stroju zaznaczonej przez zastosowanie surowców, technik tkackich, krojów i zdobień.
5. Rozprzestrzenianie się mody na wsi.
6. Funkcjonowanie stroju ludowego we współczesnych tekstach kultury.

Środki dydaktyczne:

- Mapa Polski
- Materiały ikonograficzne (fotografie archiwalne i współczesne, ryciny)*
- Fotografie elementów strojów (obiekty muzealne)*
- Przykłady technik zdobniczych (haft ludowy)*
- Teksty informacyjne o wybranych strojach tradycyjnych (wydruki ze strony strojeludowe.net)*
- Teksty źródłowe („Dzieła wszystkie” Oskara Kolberga,, czasopismo „Lud” Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, a także „Atlasy polskich strojów ludowych”).
- Multimedia (dostępne w sieci na platformie youtube): fragmenty filmów, np. „Żona dla Australijczyka” z 1963 r., „Przygoda na Mariensztacie” z 1953 r., „Chłopi” z 1973 r.
- Rzutnik, komputer z dostępem do Internetu

Metody pracy:

- Pogadanka, opis, objaśnienie
- Praca z tekstem źródłowym

finansowanie

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Fundacja Kronenberga
city handlowy

Mazowsze.
serce Polski

partner

organizator

- Praca z materiałem ikonograficznym
- Praca z mapą
- Burza mózgów
- Dyskusja

* Wszystkie materiały dostępne na stronie www.strojeludowe.net

Przebieg zajęć:

1. **Burza mózgów** – różnica między ubiorem codziennym a strojem odświętnym. Uczniowie podają cechy odzieży odświętnej oraz konteksty jej użycia wspólnie. Nauczyciel zapisuje propozycje na tablicy.
2. **Pogadanka nauczyciela** na temat tego, czym był tradycyjny strój na polskiej wsi, w nawiązaniu do zapisanych efektów burzy mózgów. Podaje informacje, kiedy pojawiły się stroje na wsi polskiej i jak wiele różnych ich odmian występowało na naszych terenach.
3. Nauczyciel prezentuje (w formie prezentacji z rzutnika) archiwalne zdjęcia ludzi ubranych w ludowe stroje. Zapoznaje w ten sposób uczniów na konkretnych przykładach się ze specyfiką strojów i ich elementami.
4. Nauczyciel pokazuje uczniom kilka wybranych fotografii osób w strojach obrzędowych. Zadaje uczniom pytania dotyczące użytkowników stroju:
  - Czy to panna czy mężatka? Skąd to wiemy?
  - Czy to kawaler czy mężczyzna żonaty? Jak można to rozpoznać?
  - Jaką funkcję społeczną pełni ten człowiek? Co nam o tym mówi?
  - Co to za sytuacja obrzędowa? Po czym to poznajemy?
  - Co jest najdroższym elementem tego stroju?

W komentarzu odpowiedzi uczniów nauczyciel podkreśla to, jak wiele można się dowiedzieć z samej tylko obserwacji „niemych” fotografii czy rycin. We wnioskach omawia kulturowe i społeczne funkcje stroju ludowego. Porusza również zagadnienie mody na wsi (patrz: materiały uzupełniające do zajęć)

5. **Praca z tekstem i materiałem ikonograficznym.** Nauczyciel dzieli uczniów na trzy grupy. Każdej z grup rozdaje wydruki archiwalnych zdjęć oraz rycin ze strony strojeludowe.net oraz wydruk jednego z tekstów, opisujących wybrany strój (dostępne na stronie www.strojeludowe.net oraz, jako teksty źródłowe z dzieł O. Kolberga i Atlasów Polskich Strojów Ludowych). Uczniowie mają za zadanie przyporządkować właściwe fotografie do otrzymanego tekstu.
6. **Praca z tekstem i mapą.** Uczniowie z poszczególnych grup mają za zadanie odnaleźć, na podstawie otrzymanych tekstów zawierających opis lokalizacji

finansowanie

MIASTO
STARECZNE
WARSZAWA

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Fundacja Kronenberga
city handlowy

Mazowsze.
serce Polski

partner

organizator

grupy etnograficznej, na mapie Polski region, z którego wywodzi się zidentyfikowany przez nich strój.

7. **Pokaz fragmentów filmów.**

8. Na podstawie fragmentów filmów **dyskusja** w klasie na temat: „Czym jest strój ludowy dzisiaj?”. Nauczyciel zadaje uczniom przykładowe pytania:

- Gdzie dziś możemy spotkać się ze strojem ludowym?
- Jaką pełni on współcześnie funkcję?
- Jakie znacze teksty kultury czy dzieła sztuki (dawniejsze i współczesne), które prezentują tradycyjny ubiór wiejski lub tradycyjne zdobnictwo?

W komentarzu do dyskusji nauczyciel opisuje różnicę między kostiumem scenicznym a tradycyjnym strojem ludowym.

Dodatkowe zagadnienia - teksty uzupełniające (aut. P. Pawlaczyk):

Zanik stroju ludowego i jego funkcja sceniczna. Strój męski został zarzucony jako pierwszy. W dwudziestoleciu międzywojennym rezygnowano z niego na rzecz mody miejskiej. W okolicach Łowicza pozostających przy regionalnym ubiorze mężczyzn, nazywano pogardliwie *kiecokami* lub *antkami*.

W okresie powojennym wiele kobiet zaniechało przywdziewania stroju. Gust młodych gospodyń zwrócił się ku modzie miejskiej. *Wetniak* stał się symbolem chłopskiego pochodzenia i oznaką zacofania. Wiele młodych dziewczyn jeszcze w latach sześćdziesiątych XX w. sprzeciwiało się woli matek i babek w kwestii doboru weselnego stroju. Wśród starszego pokolenia tradycyjny strój nadal posiadał charakter odświętny, jednak młodym jawił się jako przeżytek. W latach pięćdziesiątych, kiedy masowo zaczęły pojawiać się tzw. zespoły pieśni i tańca, wiele młodych gospodyń sprzedawało niechciane stroje handlarzom, dlatego w garderobach licznych grup folklorystycznych można było spotkać ich oryginalne elementy. Okres Polski Ludowej to czas promocji i eksploatacji wizerunku stroju ludowego. Pojawia się on w uproszczonej formie między innymi na plakatach propagandowych. Dziewczęta w pasiakach uświetniają partyjne uroczystości, defilady i dożynki państwowe. Efektowny strój był tym elementem kultury ludowej, który doskonale nadawał się do wprężenia w maszynę propagandowo-ideową. Za pomocą wypreparowanego z kulturowego kontekstu ubioru, tworzono wizję wsi – kolorowej, pracowitej i jurnej. Mnogość festiwali folklorystycznych kształtowały wizerunek w percepcji społecznej.

Moda wiejska. Tkaczki trzymały się określonych palet kolorystycznych, które były generowane przez lokalną, parafialną modę. Nie znajdziemy jednak dwóch

finansowanie

MIASTO
STARECZNE
WARSZAWA

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Fundacja Kronenberga
city handlowy

Mazowsze.
serce Polski

partner

organizator

identycznych tkanin, bowiem kompozycja paseczków w *brąźce* i kombinacja ich barw zależała wyłącznie od pomysłowości i wyczucia estetycznego twórczyni. Komponowanie kolorystyczne pasów tkaniny, podobnie jak zdobienie stroju określano mianem *modzenia* (*modzić* – wymyślać nowy wzór). Zgodnie z estetycznymi odczuciami Księżanek układ kolorystyczny pasów tła *wełniaka* był rytmiczny, a jego oś symetrii stanowił środkowy pas, który znajdował się na tyle *kiecki*. Reguła ta została złamana w latach czterdziestych XX w., co było spowodowane brakami w dostępie surowca; wykorzystywano wówczas wełnę ze sprutych tkanin. Takie wełniaki nazywane były przez starsze pokolenie *kołovatymi* i *niedomodzonymi*. Kolorystyka i krój stroju zmieniały się na przestrzeni lat. Popularnym zwyczajem było spruwanie starych, niemodnych wełniaków. Pozyskaną w ten sposób wełnę farbowano ponownie na pożądane, aktualnie modne barwy. Moda kształtowała się parafiami, pomagała odróżnić „swego” od „obcego”. Tworzył się również szereg kodów, który klasyfikował daną osobę w hierarchii społeczności wiejskiej.

Kolor sznurowadeł był niezwykle istotny, określał bowiem status społeczny kobiety. Dziewczyny niezamężne nosiły różowe lub fioletowe sznurowadła, mężatki – zielone, w późniejszym okresie pojawiła się moda na czerwone wstążki.

Zróźnicowanie mody wiejskiej na przykładzie regionu łowickiego. W stroju łowickim do końca XIX wieku dominował kolor czerwony, przecinany wąskimi czarno-białymi paseczkami. Na przełomie wieków szerokość pasów zwiększyła się, zmianie uległa kolorystyka, zaczęły dominować różne odcienie koloru pomarańczowego, przeplatane zielonymi i różowymi *brąźkami*. Modę na *dubeltowe* wełniaki zapoczątkowała Franciszka Burzyńska z Błędowa, która w nowym stroju udała się do kościoła. Innowacyjna kolorystyka została zaakceptowana przez gromadę i rozprzestrzeniła się w całym regionie. Ważnym miejscem prezentacji nowinek modowych były spotkania w kościele. Zdarzało się, że dziewczyny z dalekich zakątków regionu przybywały do Złakowa Kościelnego (jedno z „centrów modowych”) w celu zdobycia inspiracji. W 1930 r. Katarzyna Kamińska ze wsi Szymanowice utkała strój z barwą zieloną w tle; od tego czasu rozpoczyna się dominacja barw zimnych w kolorystyce pasiaka. Na poły z zielenią stosowaną w różnych odcieniach pojawiły się błękity i fiolety. W 1938 r. Jadwiga Sulińska z Goleńska Dużego wprowadziła do kompozycji z barw zimnych dwa szerokie pasy różowe. Powyższa kombinacja kolorów przetrwała w stroju do drugiej połowy XX wieku. W okolicach Kocierzewa istniały dwie *mody*, złakowska i kocierzewska, która charakteryzowała się dominacją koloru zielonego i bardzo szerokimi pasami tła. W tej wsi i jej okolicach, podobnie na południu regionu, w okresie Adwentu, Wielkiego Postu i w żałobie noszono wełniaki dwukolorowe, w których dominował kolor czarny, fioletowy lub granatowy.

finansowanie

MIASTO
STARECZNE
WARSZAWA

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Fundacja Kronenberga
city handlowy

Mazowsze.
serce Polski

partner

organizator

Współczesne funkcjonowanie stroju ludowego (przykład: łowickie). Wydawać by się mogło, że we współcześnie strój regionalny może funkcjonować wyłącznie jako element widowisk – paradny kostium, który przyodziewa się ku uciechu turysty. Rzeczywistość jest jednak o wiele bardziej złożona. Fascynacja dawną tkaniną, strojem i jego zdobieniami jest wciąż obecna na ziemi łowickiej. Wiele osób ze starszego pokolenia przechowuje jeszcze do dziś *wełniaki*, *zapaski*, *bielonki* (koszule). Często są to już tylko fragmenty odzieży – *mankietki*, *staniki* – a nawet nadjedzone przez mole skrawki samodziału. W domach prowadzonych przez konserwatywne gospodynie możemy jeszcze odnaleźć stare malowane skrzynie wiane (skrzętnie skrywane przed rzeszą poszukiwaczy staroci), a w ich wnętrzach poskładane z pietyzmem stroje, które muzealnicy radzi widzieliby w swych kolekcjach. Do przetrwania stroju w dużej mierze przyczyniło się duchowieństwo. Proboszczowie zachęcali, a czasami wymagali przywdziewania stroju na kościelne nabożeństwa. W niektórych ze wsiach – Złakowie Kościelnym, Zdunach, okolicach Kocierzewa, Głuchowie, Wysokienicach, Janisławicach – *wełniaki*, *kiecuszki* zakładane są na niedzielne msze, noszone są przez asystę podczas uroczystości kościelnych, pierwszych komunii świętych i odpustów. Zdarza się, że *wełniak* pełni funkcję *ostatniego przyodziewku* – zostaje strojem pośmiertnym. Pieczołowicie wykonane, najbardziej okazałe *wełniaki* ślubne bywają nierzadko pamiątką rodzinną

Materiały filmowe

<http://www.youtube.com/watch?v=3PtI95w9pPw> fragment filmu *Przygoda na Mariensztacie*, reż. Ludwik Starski, 1953r.

<http://www.youtube.com/watch?v=o36juCLUoVs> fragment filmu *Żona dla Australijczyka*, reż. Stanisław Bareja, 1963 r.

<http://www.youtube.com/watch?v=dIb2VivWt3Y> fragment filmu *Chłopi*, Jan Rybowski 1973 r.

Warsztaty „Etniczny t-shirt” (Czas trwania: 2 godziny lekcyjne)

Materiały:

finansowanie

MIASTO
STAREJ
WARSZAWY

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Fundacja Kronenberga
city handlowy

Mazowsze.
serce Polski

partner

organizator

- bawełniany t-shirt, inna bawełniana część garderoby w jasnym kolorze, Iniana torba

szablon

- nożyki do papieru
- arkusze foli format A5
- flamastry

proces odbijania

- farba do tkanin (dostępne w sklepach z materiałami plastycznymi)
- gąbka (zmywak kuchenny) lub mały wałek malarski (gąbka)
- gruba tektura
- suszarka do włosów
- taśma papierowa
- rękawiczki ochronne

Przebieg zajęć:

1. **Pogadanka nauczyciela** na temat zdobienia odświętnego ubioru ludowego, technik zdobniczych oraz ich kulturowo-społecznego znaczenia.
2. **Prezentacja** na rzutniku przykładów technik i motywów ornamentów na ludowych strojach.
3. **Warsztat.** Wśród zbioru haftów ludowych dostępnych na www.strojeludowe.net należy wcześniej dokonać wyboru wzoru (rekomendowany podhalański i wilanowski). Na wydruk wzoru haftu nałożyć transparentną folię i skopiować ornament. Następnie wycinamy nożykiem do papieru pole haftu na folii tworząc ażurowy szablon. T-shirt należy równo rozłożyć. Pod miejsce przeznaczone na wzór podkładamy grubą tekturę (izoluje przylegającą część tkaniny przed nasiąknięciem farbą). Przyłożyć szablon i umocować go taśmą papierową. Następnie delikatnie za pomocą gąbki (zmywak kuchenny) nakładać farbę. Proces wysychania farby można przyspieszyć suszarką do włosów. T-shirt jest gotowy.

Kilka przykładów odbijania szablónów:

<http://www.youtube.com/watch?v=N4jngCj1bAc>

finansowanie

MIASTO
STAREJ
WARSZAWY

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Fundacja Kronenberga
city handlowy

Mazowsze.
serce Polski

partner

organizator

